

PREŽIHOV VORANC
1893-1950
SAMORASTNIKI

Vsebina

Voranc se s prijateljem po dveurni hoji ustavi na vrhu slemena Karnic, kjer je nekoč gospodaril veliki kmet Karničnik. Bogate Karnice so zdaj propadle, kajti od velikekga posestva je ostala le majhna bajta. Voranc in prijatelj vstopita v bajto, na pragu ju pozdravi starka Nana. Radovedna poprosita Nano, naj jima kaj pove o preteklosti Karnic. Nana jima rada ustreže.

Moja zgodba se pričenja pred sto leti, ko je na Karnicah gospodaril predzadnji Karničnik. Imel je troje otrok, dva dečka in deklico. Starejšemu sinu je bilo ime Ožbej. Ko je bilo Ožbeju dvajset let, pride k hiši kajžarska hči Hudabivška Meta. Meti so bili namreč Karničniki botri. Ožbej se zaljubi v Meto in ta dobi, ko je stara sedemnajst let, z njim otroka.. To je za Karnice velika sramota. Stari Karničnik hoče med Meto in Ožbejem preprečiti vsako nadaljnje shajanje. Oba pokliče na zagovor, nato pa Meto zverinsko muči. Mučenje se prične tako, da ji na roki zažge predivo. Meta junaško trpi in niti malo ne pokaže, da se kesa. Ko je krvavi obred končan, pahnejo Meto skozi vrata na dvorišče, tam pa jo zgrabijo domača hči in obe dekli, ji privežejo krila preko glave in jo z šibami pretepajo po golem telesu. Iz nihovih rok jo reši mati. Meta gre služiti v samotni kraj ob Dravi. Rodi otroka in ga pusti pri materi. Otrok je dobil ime Gav. Vsa stvar je kmalu pozabljena. Naslednje leto Meta spet povije otroka, za očeta pa napove pri krstu Ožbeja. Te sramote Karnice ne prenesejo mirno. Ko se Meta hoče vrniti na delo, jo birič odvede na graščino. Tam Meto sprejmejo Karničnik in grajski gospodje. Hočejo jo najprej zlepa pregovoriti, naj se odpove Ožbeju, ko pa noče o tem nič slišati, jo birič priveže na stol in ji naloži petdeset udarcev. Meta se kljub temu ne vda. Karničnik poskuša še pri Ožbeju. Posreči se mu pripraviti Ožbeja do tega, da bi se poročil z bogatim dekeltom z Jamnic. V noči pred poroko pa Ožbej pobegne in poruši očetove načrte. Šele po osmih dneh se vrne in pozna se mu, da je pijan. Po tretjem otroku ga oče pošlje k vojaku, a Ožbej se vrne iz vojske s presteljeno nogo; sedaj šepa in še rajši pije kot prej. Poslej čezdalje pogosteje zahaja k Meti in ta mu z leti, ne da bi se smela poročiti, povije devet otrok. Ožbej je pogosto pijan; ko se nekega večera vrača domov, pade v jezero in utone. Njegovi in Metini otroci odrastejo kot *samorastniki*, prepuščeni sami sebi, in se razkropijo po vsej deželi, "ko mravlje po lesovih, po žagah, po jamah in po hubah. Po vseh koritih posejanih, od koder tečejo bistré vode proti Dravi. Najprej jih je bilo devet, danes pa raste že četrti rod, kmalu bo peti na vrsti, cela vojska, ki oblega, izpodjeda, zasega Karnice..." Tako je končala svojo pripoved najmlajša Metina hči Nana. Mladi gospodar pa je prodal Karnice in si kupil grunt v ravnini, a mlada je bila slaba gospodinja, zato je gospodarstvo prišlo na nič.

Beseda o avtorju

Prežihov Voranc (pravo ime Lavro Kuhar) se je rodil 1893 v revni kmečki družini v Kotljah na Koroškem. Tam je končal osnovno šolo. Med 1. svetovno vojno je na soški fronti pobegnil iz avstrijske vojke na italijansko stran. Po končani vojni se je vrnil domov, se zaposlil kot delavec in kasneje uradnik v guštanjski (danes Ravne) jeklarni. Hkrati je politično deloval kot sindikalist in viden član KPJ. 1930 je moral emigrirati, v desetletju pred 2. svetovno vojno pa je kot član kominterne deloval v več evropskih državah. Precej časa je preživel v Parizu. Leta 1939 se je vrnil v Jugoslavijo, živel v Ljubljani in njeni okolici v ilegali, 1943 pa so ga Italijani zaprli. Nato so ga nemci poslali v taborišče, od koder se je ob koncu vojne vrnil v svoj domači kraj; precej bolehen je živel še pet let in umrl leta 1950 v Mariboru.

O delu

Samorasniki je zadnja novela v istoimenski zbirki iz leta 1940. Prežih jo je napisal že leta 1937 v Parizu, istega leta je izšla v *Sodobnosti*. Kruto kazen je avtor tako slikovito opisal tudi zato, da bi poudaril veliko socialno razliko med obema družinama, razliko, zaradi katere sta Meta in Ožbej obsojena na ilegalno zvezo. Iz te zveze se je rodilo devet otrok, pankrtov kot jih imenuje okolica. Pisatelj pa jih na koncu imenuje *samorastniki* in jim podeli vloge ponosnih, simboličnih pričevalcih o razrednih krivicah. Samorastniki je eno najboljših Prežihovih del.

Osebe

Voranc - s prijateljem posluša pripoved Nane

starka Nana - najmlajša hči Mete

predzadnji Karničnik - surov lastnik zemlje in Metin boter

Ožbej - sin Karničnika

Hudabivška Meta - dekla, ki je prišla delat k Karničnikom in se je zaljubila v Ožbeja

Tema

Družbena, socialna

Motiv

Revščina v tedanjem času, velike socialne raliike med bogatimi in revnimi, smrt, neuslišana ljubezen

Snov

Vzeta iz tedanjega revnega življenja